

11. Романські, германські та інші мови і література  
**Когнітивний базис іконічного порівняння**

**Присяннікова Яна Миколаївна**, викладач

Херсонський державний університет

Іконічність, за Ч. Пірсом, представляє собою один з трьох видів взаємовідношень, в які вступає репрезентамен (позначаюче) по відношенню до предмета (позначуваного), який він позначає [3, 75]. Принцип іконізму можна визначити як “підґрунтя” для створення мовного знака двома будь-якими предметами (наприклад, матеріальна (графічна) оболонка та предмет реальної та/або ірреальної дійсності, явище ментального характеру). Під “підґрунтям” слід розуміти релевантні якості та властивості, що притаманні двом предметам від природи, представляють собою їх сутнісні характеристики. В процесі семіозису властивості, які є схожими або ідентичними для обох сутностей, виступають в ролі об’єднуючого начала, завдяки чому утворюється мовленнєвий знак.

Слід зауважити, що сутності, які мають схожий набір якостей і формують іконічне підґрунтя мовленнєвого знака, мають незалежно одне від одного цілий комплекс інгерентних характеристик. І в цьому випадку, схожість є “тотожністю на тлі істотної відмінності” [7, 53], тобто в фокус уваги потрапляють релевантні ознаки, які формують “скелет” знака, іррелевантні периферійні характеристики нівелюються і не враховуються.

Світ навколо людини континуальний, безперервно рухливий. Для його розуміння, систематизації та категоризації знань про предмети дійсності, явища природи, людській свідомості властиво розділяти світовий континуум на дискретні фрагменти, що полегшує подальшу обробку отриманої інформації.

В межах художнього порівняння простежується складний процес структурування знань та уявлень людини про дійсність, в основу якого покладено когнітивну операцію порівняння.

В межах компаративної одиниці знаходить свою матеріальну реалізацію інформація про актуальний світ, яка є продуктом обробки людською свідомістю фактів отриманих на чуттєво-сенситивному рівні в процесі досягання дійсності. Подальший процес обробки інформації відбувається на рівні абстрактно-логічного мислення. На фрагменти дійсності, які були виділені на чуттєво-сенситивному рівні, накладається “категоріальна сітка”, тобто виокремленні фрагменти відносяться до певної категорії на основі відношень подібності та відмінності, що були встановлені в результаті когнітивної операції порівняння [4, 118].

Художнє порівняння, яке словесно оформлено самостійними частинами мови, що називають предмет або його ознаку, відносять до іконічних знаків [2, 91], послуговуючись положенням про те, що іконічність є окремим випадком схожості, ізоморфізма. Мовленнєвий знак здатен бути іконічним в тому випадку, коли його матеріальна оболонка відтворює в своїй структурі та субстанції свій денотат [там само, 91].

Посилаючись на твердження Пірса Ч. про іконічний знак, що “може репрезентувати свій об’єкт головним чином завдяки подібності, незалежно від способу його існування” [3, 77], під іконічними порівняннями ми розуміємо одиниці, в структурі яких суб’єкт і об’єкт порівняння співвідносяться на основі матеріальної, структурної або візуальної подібності.

Ілюстративний матеріал уможлиблює розрізнення іконічних порівнянь, основою яких є спільна ознака, спосіб дій або ситуація. Перенесення характеристики з однієї сутності на іншу, розуміння однієї області знань у поняттях іншої здійснюється за допомогою лінгвокогнітивної операції аналогового мапування. Суть аналогового мапування полягає у проєкції споріднених іманентно притаманних властивостей або що вважаються такими з царини джерела (суб’єкт порівняння) на царину мети (об’єкт порівняння) [1, 218]. В нашому дослідженні лінгвокогнітивна операція аналогового мапування розглядається як одна з похідних від узагальнюючої когнітивної операції

порівняння, і як механізм формування художнього порівняння в поетичному тексті.

Диференціюють три види аналогового мапування: атрибутивне (attribute mapping), релятивне (relational mapping), ситуативного (situational mapping) [6, 643-666].

Атрибутивне мапування є лінгвокогнітивною операцією транспонування онтологічних ознак та/або якостей, які притаманні об'єкту художнього порівняння, на його суб'єкт [1, 221]. Такий вид мапування є найбільш простим, стійким механізмом формування художнього порівняння, що накладає певні обмеження на процес декодування інформації, спрямовує його хід, скеровує напрям пошуку подібності між суб'єктною та об'єктною частинами художнього порівняння.

Художні порівняння, в основі яких лежить атрибутивне мапування, позбавлені поліфонічного прочитання, позаяк основа порівняння представлена експліцитно, наприклад: “...*patience Is longer than the lives of glaciers*” – “терпіння, довше за життя льодовиків” (A. Milton “*The natural history of elephants*”), “*perfect love is like a fair green plant*” – “досконале кохання, як прекрасна квітуча рослина” (A. Lampton “*The Growth of Love XI*”), “*The mystic river .../Untamable and changeable as flame*” - “таємнича річка неприборкана і мінлива, як полум'я” (C. Roberts “*Ave! (An Ode for the Shelley Centenary, 1892)*”).

У поетичному тексті порівняння об'єктивується двома шляхами, а саме лексичним з використанням номінативних одиниць *like, as* та граматичним, застосовуючи степені порівняння прикметників *longer than*. Слід зазначити, що фокус уваги адресата має тенденцію до зміщення в залежності від типу словесного втілення порівняння у віршованому тексті. У випадку лексичної експлікації порівняння, сполучникові слова звертають увагу декодуючого на наявності онтологічно споріднених ознак між порівнюваними сутностями, а при граматичній – маніфестується градуїзованість спільної для суб'єкта та об'єкта порівняння ознаки.

Релятивне мапування – це порівняння відношень причинно-наслідкового

характеру, що обумовлює наявність у сутностях суб'єкта та об'єкта компаративного блоку схожих емоцій, станів та дій [1, 222].

Художній образ у віршованому творі Б. Демстера “*Бабусі, що зникають*” (*Disappearing grandmothers*) створюється шляхом зближення суб'єкта і об'єкта порівняння, предмета реальної дійсності (*hands*) з абстрактним явищем (*lost souls*), на основі спільного характеру дій: “*Years later, my mother / was still wearing both their aprons, / her wet hands disappearing into the pockets / like lost souls*”.

Декодування інформації, яка закладена в художньому порівнянні *руки - загублені душі* могла б бути ускладненою, внаслідок гетерогенної природи порівнюваних понять, віддаленості концептуальних сфер їх існування, за відсутності дієслова *disappear* (*disappear* – 1. to go away or become *lost*; 2. to cease to exist; become extinct or *lost* [5, 329]), яке на семантичному рівні пов'язане з прикметником *lost*. Лексичні одиниці *disappear*, *lost* з подвійною силою фокусують увагу читача (адресата) на спільності дії суб'єкта та об'єкта порівняння. Спираючись на пресупозицію читача (адресата), його знання про долю душі після припинення існування фізичної оболонки, тіла – руки матері, що зникають у кишенях фартуха уподібнюються до загублених душ, душ грішників, які згідно з тлумаченням християнської ортодоксальної релігійної традиції, зникають у темряві пекла під землею, чекаючи на великий Божий суд.

Спираючись на результати, отримані при опрацюванні фактичного ілюстративного матеріалу, можна зробити висновок, що художні порівняння, для створення яких були залучені лінгвокогнітивні операції атрибутивного та релятивного матеріалу, просторово обмежені. В тканині поетичного твору представлені словосполученнями та/або реченнями.

Поряд із атрибутивним та релятивним видами мапування виокремлюється особливий вид аналогії, який встановлюється між подіями та ситуаціями. Ситуативним мапуванням називається співставлення ситуацій, подій типових для суб'єкта художнього порівняння, із ситуаціями, подіями об'єкту [1, 222].

Прикладом ситуативного мапування може слугувати цитата з вірша

С.Болстер “Багато написано віршів про ожину” (*Many have written poems about blackberries*), яке виявляється у проектуванні фізичної діяльності людини на її ментальний стан: “*The bushes themselves ramble like a grandmother's sentences, / giving birth to their own sharpness. Picking the berries / must be a tactful conversation / of gloved hands.*”

Художнє порівняння “*The bushes themselves ramble like a grandmother's sentences*”, збагачене метафоричним (*ramble*) та метонімічним (*grandmother's sentences*) включеннями, розкриває перед читачем необмежений простір для інтерпретацій.

Під час збирання ягід у полі зору людини то з'являються, то зникають ягідні кущі, вони “блукають” навколо нас. Щоб назбирати повний кошик гарних ягід необхідно зосереджено та обережно обирати стиглі плоди. Так само під час спілкування у літніх людей час від часу в пам'яті спливають (блукають) думки, спогади, часто не пов'язані між собою. З метою адекватного спілкування з оточуючими виникає потреба у ретельному і зосередженому відборі інформації. Часом людям похилого віку не вдається влучно висловити свою думку або побажання в силу фізичних вад, які виникають в їхньому віці.

З іншого боку, гострота колючок ожини та бабусиних слів прирівнюються одне до одного, вибудовуючи в поетичному тексті синонімічний ряд. Найчастіше саме бабусі, навчені життєвим досвідом і прожитим життям, не витрачають дорогоцінного часу на довгі пояснення, а навпаки, задля користі оточуючих їх людей, кажуть “гірку” правду, хоча інколи й не зовсім приємну, прямо у вічі.

Отже, особливість художнього порівняння, заснованого на лінгвокогнітивній ситуації ситуативного мапування, вбачаємо у необмеженій кількості можливих інтерпретацій та довжині синтагматичного ряду, в межах якого воно реалізується.

Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у поглибленому вивченні знакової природи художнього порівняння, її індексального та символічного аспектів.

### **Список використаних джерел:**

1. Белехова Л. І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект [Рукопис] : дис. ... д-ра філол. наук: 10. 02. 04 / Лариса Іванівна Белехова; наук. консультант д-р філол. наук проф. О.П. Воробйова. – К : КНЛУ, 2002. – 391с.
2. Никитин М.В. О семантике метафоры // Вопросы языкознания. – 1979. –№1. – С.91-102
3. Пирс Ч. Начала прагматизма: пер. с англ. / Предисл. В.В. Кирющенко, М.В. Колопотина. – СПб.: Лаборатория метафизических исследований философского факультета СПбГУ; Алетейя, 2000. – 352с.
4. Росточкина Е.А. Когнитивные истоки логического значения высказываний с компаративом // Вестник Иркутского Государственного Технического Университета. - 2007. -N 1, Ч 2. - С.117-119.
5. Collins Dictionary and thesaurus / [edit. director Treffry Diana]. – Glasgow: Harper Collins Publishers, 2000. – 1398p.
6. Freeman M. Metaphor making meaning: Dickinson's conceptual universe // Journal of Pragmatics. – 1995. – № 24. – P.643-666
7. Sonesson G. Prolegomena to a general theory of iconicity // Naturalness and iconicity in language / L. De Cuypere, K. Willems (eds.). – Amsterdam: John Benjamins. – 2008. – P.47-72

### **Джерела ілюстративного матеріалу**

СРО – Canadian Poetry Online      Режим доступу:  
[www.library.utoronto.ca/canpoetry/](http://www.library.utoronto.ca/canpoetry/). - Заголовок з титул. екрану.